

*Dr. Balogh András*¹

A bűnözés és a gazdasági fejlettség közötti összefüggések

1. A deviáns magatartásformákról

Napjainkban nemcsak nemzetközi viszonylatban, de hazánkban is egyre több – elsősorban szociológiai írás – foglalkozik a társadalmi normarendszerek megszegésével, körülményeivel, következményeivel, összefoglaló néven a deviáns magatartásformákkal (ANDORKA R. – BUDA B. – CSEH-SZOMBATHY L. 1974; RÁCZ J. 1988, 2001; KOLOZSI B. 1992; GÖNCZÖL K. 1993, 1996; MÜNNICH I. – MOKSONY F. 1994; PÓCZIK SZ. 1996; PIKÓ B. 2001; ERDŐSI S. 2002; GARAI T. 2002; TÓTH A. 2004, 2005; ZONDA T. 2006). A deviancia olyan normáknak vagy normarendszereknek megszegését jelenti, amelyeket egy közösség vagy társadalom jelentős része elfogad. A normáktól és a szabályoktól való eltérésnek annyi típusa van, mint ahány társadalmi norma és érték létezik (ANDORKA R. 2003). Az eltérő viselkedés megítélése mindig igen relatív, függ az adott társadalom és kultúra jellegétől. Magyarországon a hétköznapi nyelvhasználatban deviancián, deviáns viselkedésen általában az alkoholizmust, a családot, a nemi erkölcs és a tulajdon elleni bűncselekményeket, a drogfogyasztást és az öngyilkosságot értik.

Mivel a deviáns viselkedések eltérően nyilvánulnak meg, s azokat különbözőképpen ítéli meg a közvélemény, ezért a szociológiában számos devianciaelmélet született meg, mint az anómiaelméletek, a szociálpatológiai megközelítések, az érték-konfliktus elméletek, a differenciális asszociáció elmélete, a biológiai és pszichológiai nézőpontú elméletek, a chicagói iskola empirikus vizsgálatai, a minősítési vagy címkézésemélet (lásd később) stb.

A normaszegő viselkedések vizsgálatát alapvetően három eltérő módszer alkalmazásával tehetjük meg:

1. Statisztikai mutatók elemzése: Itt alapvető módszertani probléma a deviáns viselkedések gyakoriságának mérése. A legtöbb és a legmegbízhatóbb adatok az öngyilkossági és a bűnözési arányszámok tekintetében vannak. A bűnözésről négyféle statisztikai adatot közölnek a statisztikai kiadványok: 1. ismertté vált közvéleményes bűncselekmények, 2. ismertté vált elkövetők száma, 3. vádlottak száma, 4. az elítéltek száma. Ezeket az adatokat maguk az intézmények – bíróság, rendőrség, ügyészség – készítik, így nem lehet kizárni, hogy érdekeiknek megfelelően befolyásolják ezeket.

2. Viktimológiai felvételek: A viktimológia a kriminológiának az a szakterülete, amely az áldozattá válás folyamatát vizsgálja az elkövető és az áldozat kapcsolatainak felkutatása útján. A viktimológiai felvétel a bűnözés intenzitása mérésének módszere, amikor egy lakossági mintát kérdeznek meg, hogy meghatározott időszakban (például az elmúlt évben) milyen bűncselekménynek vált áldozatává. A bűnözés az ilyen mérési módszer esetében általában nagyobbnek látszik a statisztikai adatok által kimutatottnál. A különbség elsősorban a kisebb súlyú cselekményekből (pl. lopásokból) adódik (ANDORKA R. 2003).

3. Epidemiológiai vizsgálatok: Elsősorban a kábítószer-fogyasztók számának felmérésére használatos. Epidemiológiai vizsgálatokat lehet végezni a lakosság megkérdezése útján, ebben az esetben a különféle tünetekre szokás rákérdezni. A tünetek előfordulása alapján skálákat szerkesztenek, és a megkérdezett személyeket skálapontszámuk alapján sorolják be a betegség különböző fokozataiba (ANDORKA R. 2003).

¹ **Dr. Balogh András** Nyugat-Magyarországi Egyetem, Társadalomföldrajz Tanszék, Szombathely
E-mail: baloghandras@ttmk.nyme.hu

Tanulmányunkban a statisztikai adatok feldolgozását választottuk a bűnözés különböző mutatói és a gazdaság fejlettsége közötti kapcsolatok feltérképezésére.

2. A bűnözésről

A bűnözés a mindenkori társadalomhoz való viszonyok kifejeződése olyan magatartásokban, amelyek sértik az adott társadalom politikai, gazdasági, kulturális rendjét, az uralkodó társadalmi értékeket s ezen keresztül a büntetőjogi normákat (VIGH J. 1998). Társadalmi tömegjelenség, szociológiai aspektusból a deviáns viselkedések egyik markáns formája. Magyarozatában az egyik legfontosabb elmélet a minősítési vagy címkézéselmélet (labelling theory), amely a devianciát nem úgy fogja fel, mint bizonyos egyének vagy csoportok sajátosságainak összességét, hanem mint deviánsok és nem deviánsok közötti interakciót. Lényege annak megvizsgálása, hogy egyes emberek miért kapják a „deviáns” címkét (PÉTER L. 2006). A címkézést elsősorban azok az emberek hajtják végre, akik a törvényt és a rendet képviselik, vagy akik képesek elfogadtatni a többséggel az erkölcsi konvenciókra vonatkozó meghatározásaikat. Így a devianciafajták elkülönítésére szolgáló címkék kifejezik a társadalom hatalmi szerkezetét. A szabályokat, amelyekhez a devianciát viszonyítjuk, a társadalmi kereteket, amelyekben a szabályokat alkalmazzák, a gazdagok szabják meg a szegényeknek, férfiak a nőknek, többségi csoportok az etnikai kisebbségeknek stb. Egy jómódú környéken például a fiatalok, ha megszegik a szabályokat, akkor egyszerű csínytevésnek tekintik. Ha ugyanaz egy szegény negyedben történik, akkor már annak bizonyítékaként értelmezik a cselekedetet, hogy hajlamos a fiataikorú a bűnözésre (GIDDENS, A. 2003). Az elmélet jelentőségét az a kiinduló feltevés adja, hogy semmilyen cselekedet sem minősül eredendően bűncselekménynek. Hogy mi számít bűncselekménynek, a hatalom birtokosai szabják meg, a jogszabályok meghozatala, a rendőrség, a bíróság és a javítóintézetek jogértelmezése révén (ANDORKA R. – BUDA B. – CSEH-SZOMBATHY L. 1974).

3. Gazdasági fejlettség és bűnözés

A gazdaság fejlettsége és a bűnözési gyakoriság közötti összefüggésekkel már több tanulmány foglalkozott (KORINEK L. 1989; TAKÁCS L. 1998; FERGE ZS. 1999; KÓ J. – MÜNNICH I. 2000; TÓTH A. 2007). Az ezekből levonható következtetések azonban nem minden esetben egyeznek meg. A gazdasági fejlettség és a bűnözés közötti korrelációt a legtöbben feltételezik, ám annak mértékére vagy irányára vonatkozóan akadnak eltérések. Ennek elsődleges okai a vizsgálat során alkalmazott területi szintben, az adatfelvételezés időintervallumában, a gazdasági fejlettséget reprezentálni hivatott változóban, illetve az elemzett bűncselekménytípusokban rejlő különbségek.

Jelen elemzésünkben néhány, települési szintre vonatkozó, a gazdasági fejlettséget (személyi jövedelemadó-alap egy főre jutó összege, működő vállalkozások 100 főre jutó száma, munkanélküliségi ráta) és a helyi társadalmak életminőségét (személygépkocsik 100 főre jutó száma és az épített, legalább három és fél szobás lakások 100 főre eső száma) jellemző statisztikai mutató és a bűnözési – 100 főre eső bűncselekmények száma –, illetve a bűnelkövetői gyakoriság – 100 főre eső bűnelkövetők száma – közötti sztochasztikus kapcsolatokat és térbeli sajátosságokat próbáljuk feltárni. A kapcsolat erősségének megállapításakor figyelembe kell venni, hogy rendkívül nagy elemszámú adatsorok összehasonlításáról van szó. Az elemszám csökkentése, illetve a térképi ábrázolás eredményesebb szemléltetése miatt a hazai településállományt több csoportra osztottuk (a bűnözés és a lakónépesség közötti kapcsolat ezt a bontást amúgy nem igényelné): 1000 főnél kisebb lélekszámú falvak, 1000 és 5000 fő közötti, továbbá 5000 főnél népesebb települések

csoportja. Adatforrásként a Központi Statisztikai Hivatal Területi Statisztikai Adatok Rendszerének (TSTAR) 2006-os értékeit használtuk fel.

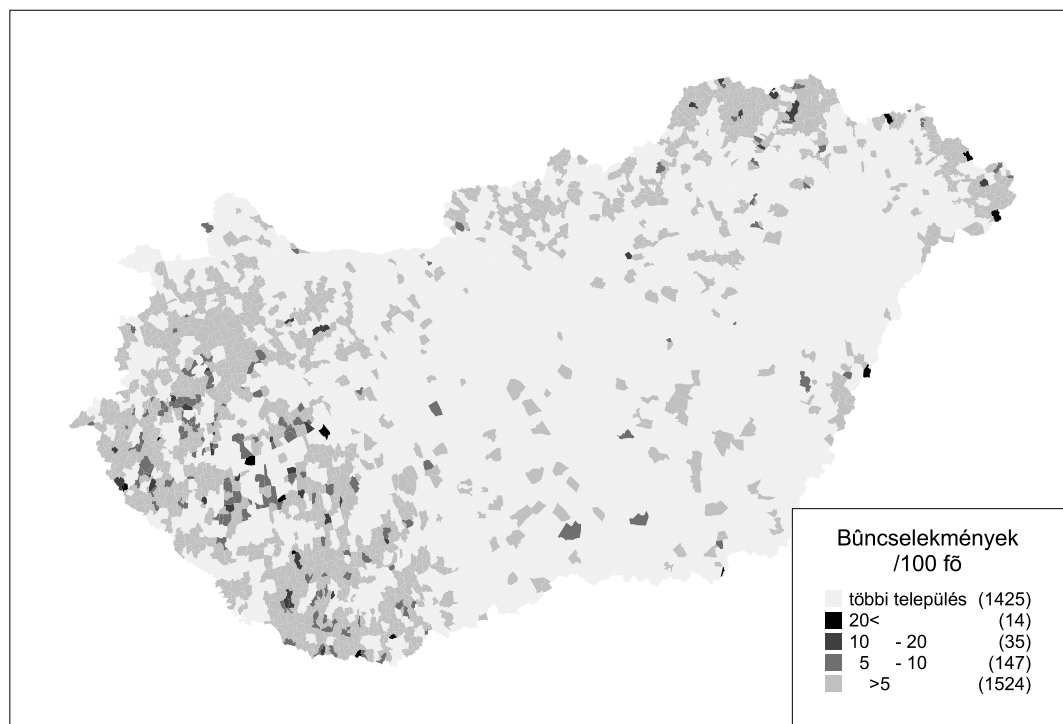
3.1. 1000 főnél kisebb lélekszámú települések

1720 község alkotja a legnagyobb elemszámú csoportot, amelyben mivel számottevő a nagyon alacsony számú népességgel rendelkező falvak aránya, ezért szélsőséges értékek is előfordulhatnak a bűnözések tekintetében. A csoportot alkotó települések korrelációs értékei az alábbiak (1. táblázat).

1. táblázat. Az 1000 főnél kisebb települések gazdasági és bűnözési kapcsolatai

	Inép	3 ^{1/2} szoba/ 100 fő	Váll/ 100 fő	Szvk/ 100 fő	Mnk/ 100 fő	Szja/ fő
Bűnözési gyakoriság	-0,08	-0,02	0,09	-0,01	0,12	-0,07
- gazdasági	0,03	-0,02	-0,01	-0,01	0,02	0,00
- vagyon elleni	-0,14	-0,01	0,11	0,02	0,11	-0,07
Bűnelkövetői gyakoriság	-0,06	-0,06	-0,16	-0,24	0,35	-0,33

Pozitív kapcsolat mutatható ki a bűnelkövetői gyakoriság és a munkanélküliség, illetve negatív kapcsolat a bűnelkövetői gyakoriság és a személyi jövedelemadó-alap 1 főre jutó értékei között. Elsősorban azokról a településekről kerülnek ki az elkövetők nagyobb arányban, ahol sok az álláskereső, alacsonyak a jövedelmek és a cigány kisebbség létszáma meghatározó. Magas az arányuk az Edelényi, Encsi, Szikszói, Fehérgyarmati Kistérségekben, valamint a Dunántúlon főként Baranya és Somogy megyében. A bűncselekmények elszenvedői azonban elsősorban nem e területek települései lesznek (1. ábra).

1. ábra Bűnözési gyakoriság az 1000 főnél kisebb településeken

A térképről leolvasható, hogy elsősorban a Balaton térségében (pl. Szántód, Balatonmáriafürdő), a határmenti vagy a határhoz viszonylag közel fekvő településeken (pl.

Nagylak, Ártánd, Csengersima, Lácacséke, Drávapalkonya) nagyobb a bűnözés mértéke az átlagosnál. Egyrészt tehát ott, ahol a haszonszerzés esélye nagy, másrészt pedig ott, ahol a rendszeres, a határon való áthaladás során végzett vizsgálatok több bűnesetet tártak fel.

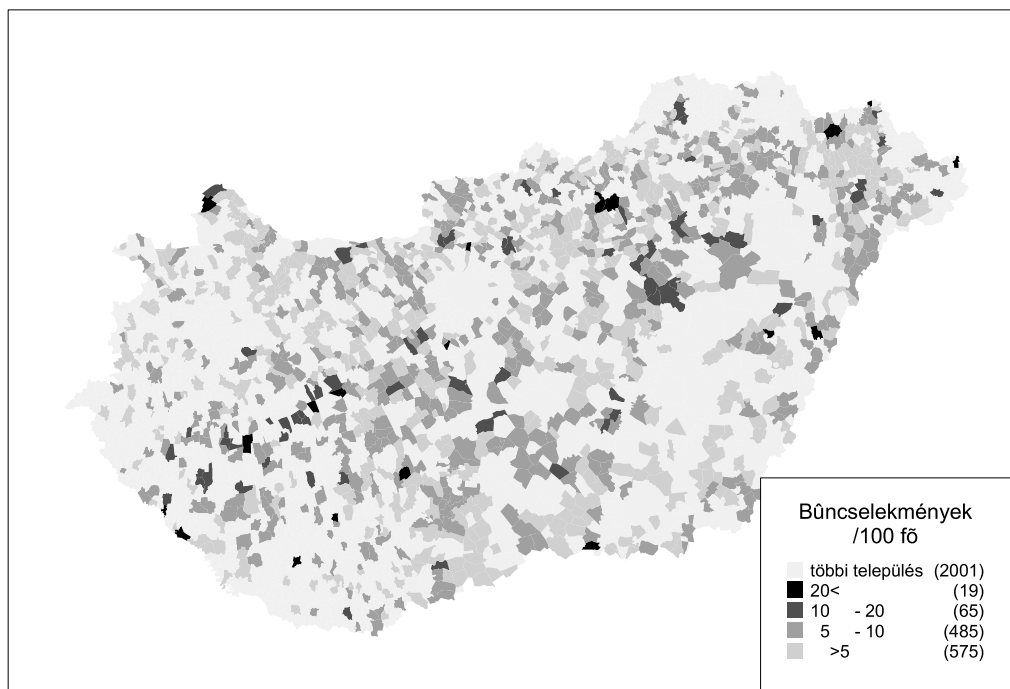
3.2. 1000 és 5000 fő közötti települések

1144 település tartozik ebbe a csoportba. A korrelációs elemzés során ismét a 100 főre jutó bűnelkövetők száma, valamint a munkanélküliség, személyi jövedelemadó-alap között mutatható ki összefüggés, ráadásul sokkal erősebb, mint az 1000 főnél kisebb falvak esetében (2. táblázat).

2. táblázat. Az 1000 és 5000 fő közötti települések gazdasági és bűnözési kapcsolatai

	lnép	3 ^{1/2} szoba/ 100 fő	Váll/ 100 fő	Szvk/ 100 fő	Mnk/ 100 fő	Szja/ fő
Bűnözési gyakoriság	0,10	0,02	0,15	0,02	0,08	-0,03
- gazdasági	0,07	0,00	0,08	0,01	0,05	0,03
- vagyoni elleni	-0,00	0,03	0,16	0,02	0,07	-0,05
Bűnelkövetői gyakoriság	0,02	-0,22	-0,31	-0,21	0,54	-0,48

Lényegében minden változó esetében erősödnek a korrelációk, de a már említetteken túl csak a vállalkozói aktivitás és a bűnelkövetés közötti kapcsolat válik markánsabb jellegűvé (-0,31). Ami a regionális megosztottságot illeti: bár a szórás meglehetősen kicsi, a legtöbb bűnelkövető egyértelműen az ország keleti, északkeleti régióiban fekvő településekről kerül ki. 16 olyan település van, ahol 100 lakosra legalább 3 bűnelkövető jut, s ebből csupán a két legalacsonyabb értéket képviselő község fekszik a Dunántúlon (Sárkeresztúr és Vásárosdombó). Azokat a településeket viszont, ahol a legtöbb bűncselekményt követik el – zömében néhány határátkelőhelyet (Röszke, Záhony, Tiszabecs) – leszámítva épp fordítva, túlnyomórészt a Dunántúlon találjuk (2. ábra).

2. ábra. Bűnözési gyakoriság az 1000–5000 fős településeken

Hasonlóan az 1000 főnél kisebb települések eredményeihez, elsősorban a Balaton térsége az, ahol a legtöbb bűncselekményt elkövetik (Zamárdi, Balatonvilágos, Balatonfenyves). A Közép- és Nyugat-Dunántúlon egy olyan település sincs, ahol a 100 főre jutó bűncselekmények száma meghaladná a 20-at, Hegyeshalom kivételével, amely kiemelkedően a legmagasabb értéket produkálja csoportján belül (50,53 bűncselekmény/100 fő).

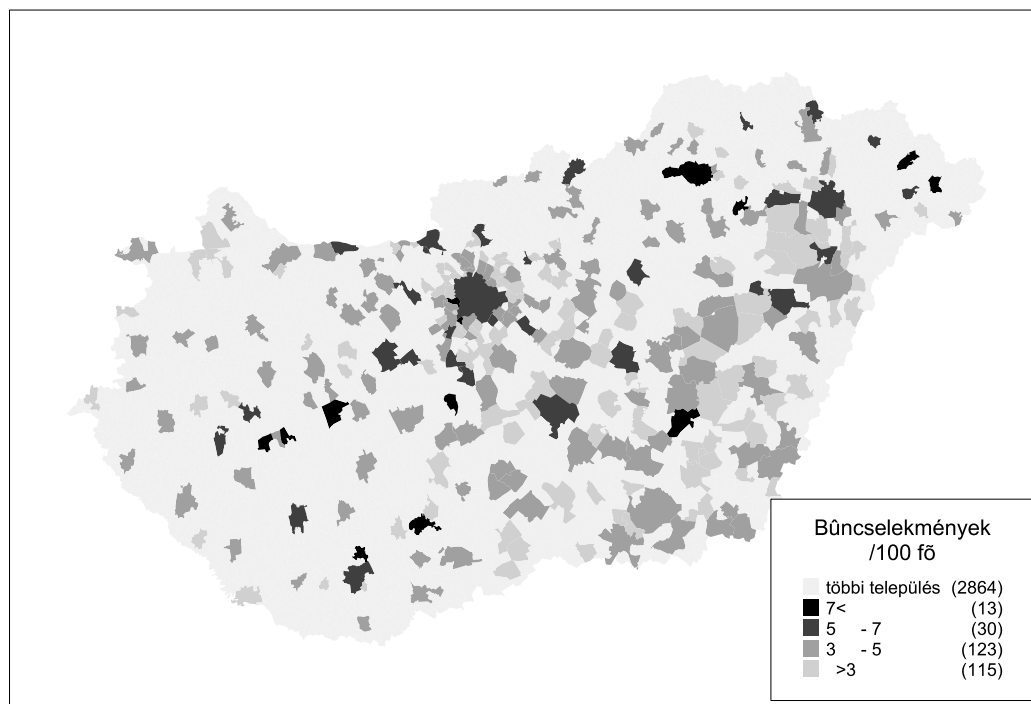
3.3. 5000 főnél népesebb települések

Ez a legkisebb elemszámú településcsoport. A különböző bűnözési adatsorokkal való korrelációs kapcsolatai viszont a legjelentősebbek (3. táblázat).

3. táblázat. Az 5000 főnél népesebb települések gazdasági és bűnözési kapcsolatai

	lnép	3 ^{1/2} szoba/ 100 fő	Váll/ 100 fő	Szvk/ 100 fő	Mnk/ 100 fő	Szja/ fő
Bűnözési gyakoriság	0,15	-0,12	0,36	0,2	-0,03	0,26
- gazdasági	0,23	-0,01	0,42	0,21	-0,10	0,31
- vagyoni elleni	0,15	-0,07	0,40	0,25	-0,03	0,27
Bűnelkövetői gyakoriság	0,00	-0,3	-0,28	-0,34	0,45	-0,32

Itt már nem csak a bűnelkövetői, hanem a bűnözési gyakoriság és egyes változók közötti összefüggések is kimutathatóak. A vagyoni elleni bűncselekmények és a 100 főre jutó vállalkozások száma között legszorosabb az összefüggés (0,4), de gyenge pozitív kapcsolat jellemzi a gazdasági bűncselekmények és a személyi jövedelemadó-alap 1 főre jutó összegét jelző adatsorait is (0,31). A legtöbb bűnelkövető ebben az esetben is az alacsony jövedelmű, magas munkanélküliségi rátával küzdő településekről kerül ki, illetve azokról, ahol az átlagosnál jóval alacsonyabb a személygépkocsival való ellátottság mértéke.

3. ábra. Bűnözési gyakoriság az 5000 főnél népesebb településeken

A legmagasabb bűnözési rátával rendelkező 5000 főnél népesebb települések egyrészt a Balaton térségéből (Fonyód, Siófok, Balatonlelle), másrészt a budapesti agglomerációból

(Halásztelek, Budaörs), harmadrészt – Miskolc kivételével – inkább a kisebb városok közül kerülnek ki (pl. Komló, Tiszaújváros, Vásárosnamény).

4. Összegzés

A bűncselekmények és a települések gazdasági fejlettsége, a helyi társadalmak életminősége között az 5000 főnél kisebb lélekszámú településeken nincs számottevő összefüggés. Azokon a településeken, ahol 5000-nél magasabb a lakónépesség száma, már kimutatható sztochasztikus kapcsolat, főként a vállalkozások száma és a gazdasági jellegű bűncselekmények között. A legtöbb bűncselekményt nem a legszegényebb településeken követik el, hanem ott, ahol a haszonszerzés lehetősége a lehető legnagyobb. A bűnelkövetői gyakoriság és a szegénység között viszont már egyértelmű az összefüggés valamennyi településcsoporton belül, elsősorban a munkanélküliségi ráta és a személyi jövedelemadó-alap kapcsán. Külön szót érdemelnek a határátkelőhelyek, ahol magas az elkövetett bűncselekmények lakosságárányos aránya. Oka a határátkelőhelyeken végzett fokozott ellenőrzés, s így a feltárt esetek nagy száma. Érdekes kérdés lehet, hogy a 2007. december 21-ével az osztrák, szlovén és szlovák határon megszüntetett határellenőrzés a jövőben milyen változásokat hoz a statisztikában ezen a téren.

Irodalom

- ANDORKA R. (2003) Bevezetés a szociológiába. Osiris Kiadó, Budapest, 662p.
- ANDORKA R. – BUDA B. – CSEH-SZOMBATHY L. (1974) A deviáns viselkedés szociológiája. Gondolat Kiadó, Budapest
- ERDŐSI S. (2002/b) Feljegyzés a bűnözési térképről. Kriminálstatisztikai Értesítő, 36, 20p.
- FERGE ZS. (1999) Szegénység és bűnözés, azaz: van-e dezintegrációs és decivilizációs veszély? Belügyi Szemle, 2, pp. 3–27.
- KOLOZSI B. (1992) Deviancia. Tankönyvkiadó, Budapest
- GARAI T. (2002) Az épített környezet hatása a bűnözésre. Település- és Térségfejlesztés, 3, pp. 45–50.
- GIDDENS, A. (2003) Szociológia. Osiris Kiadó, Budapest, 771p.
- GÖNCZÖL K. (1993) A bűnözés társadalmi összefüggései. Társadalmi Szemle, 3, pp. 37–48.
- GÖNCZÖL K. (1996) Devianciák, devianciakontroll, bűnmegelőzési stratégiák – In: Gönczöl K. – Korinek L. – Lévai M. szerk.: Kriminológiai ismeretek – bűnözés – bűnözéskontroll. Corvina, pp. 119–134.
- KORINEK L. (1989) A munkanélküliség és a bűnözés kapcsolatának néhány kérdése. Belügyi Szemle, 8, pp. 30–34.
- KÓ J. – MÜNNICH I. (2000) Új szegénység és bűnözés.
- MÜNNICH I. – MOKSONY F. (1994) Devianciák Magyarországon. Közélet Kiadó, Szeged
- PÉTER L. (2006) Vázlatok a szegénység szociológiájához. Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Kolozsvár, 37 p.
- PÓCZIK SZ. (1999) Külföldi bűnelkövetők Magyarországon a kriminálstatisztika tükrében 1989–1997. Belügyi Szemle, 9, pp. 28–44.
- RÁCZ J. (1988) A drogfogyasztó magatartás. Medicina Kiadó, Budapest, 160p.
- RÁCZ J. (2001) A drogozás útvesztői. Válogatott tanulmányok. Semmelweis Egyetem, Egészségügyi Főiskolai Kar, Budapest, 194p.
- PIKÓ B. (2001) Serdülők és fiatalok dohányzással, alkohol- és drogfogyasztással kapcsolatos vélekedései: Újabb kockák a „kirakós játékhoz”. Addictologia Hungarica 9(3), pp. 195–203.
- TAKÁCS L. (1998) A vagyon elleni bűnözés területi szerkezete Magyarországon. Szakdolgozat, ELTE Regionális Földrajzi Tanszék, 66p.
- TÓTH A. (2004) A kriminálgeográfiai kutatások aktualitása hazánkban. Debreceni Szemle, 1, pp. 13–24.
- TÓTH A. (2005) A vagyon elleni bűncselekmények kriminálgeográfiai vizsgálata Hajdú-Bihar megyében – In: Süli-Zakar I. szerk.: „Tájak - Régiók - Települések...” Tisztelgés a 75 éves Enyedi György akadémikus előtt. Didakt Kft., Debrecen, pp.128–134.
- VIGH J. (1998) Kriminológiai alapismeretek. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 232p.
- ZONDA T. (2006) Öngyilkosság, statisztika, társadalom. Kairosz Kiadó, Budapest, 218p.